

ΔΙΑΛΕΞΗ
(ΟΜΙΛΟΣ ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ)

*KARL MARX: ΣΤΙΓΜΕΣ ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ & ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ
Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ & Η ΔΙΚΗ ΜΑΣ*

ΑΘΗΝΑ
Μάρτιος 2013

του Αλέξανδρου Χρύση

«Δε θα γαληνέψω ποτέ/
 Να επιταχύνω πρέπει πάντοτε χωρίς σταματημό/
 Παγιδευμένος είμαι σε πάλη δίχως τέλος,
 Σ' ατέλειωτο αναβρασμό, σε όνειρα δίχως τέρμα·
 Πρίμα με τη ζωή να πάω δεν μπορώ,
 Η θέληση κόντρα στο ρεύμα ταξιδεύει/
 Ας τη ρισκάρουμε λοιπόν την ύπαρξή μας,
 Χωρίς ανάπαυση κι ακούραστα·
 Όχι μουντοί και σκυθρωποί μες στη σιωπή,
 Χωρίς λαχτάρα ή δράση·/
 Όχι κλεισμένοι στο εγώ μας,
 Γονατισμένοι κάτω απ' του πόνου το ζυγό,
 Έτσι που πόθος, όνειρο και πράξη
 Για μας να μένουν στο κενό.»
 (Marx: από το *Βιβλίο της Αγάπης*, Μέρος ΙΙ)

«Οι φιλόσοφοι έχουν ερμηνεύσει τον κόσμο με διαφορετικούς τρόπους.
 Το ζήτημα είναι να τον αλλάξουμε.»
 (Marx: 11^η Θέση για τον Feuerbach)

«Οι άνθρωποι κάνουν την ιστορία τους, αλλά δεν την κάνουν αλλά δεν την κάνουν με αυθαίρετη
 βούληση· δεν την κάνουν κάτω από συνθήκες που επιλέγουν οι ίδιοι, αλλά κάτω από συνθήκες
 που υπάρχουν ήδη, δεδομένες και κληροδοτημένες. Η παράδοση όλων των νεκρών γενεών
 βαραίνει σαν εφιάλτης στο μυαλό των ζωντανών.»
 (Marx: *Η 18^η Brumaire του Λουδοβίκου Βοναπάρτη*)

1688-1689	Ένδοξη Επανάσταση
1760-1830	Βιομηχανική Επανάσταση
1789	Γαλλική Επανάσταση
1799	Ο Ναπολέων στην εξουσία
1815	Παλινόρθωση

5 Μαΐου 1818

Ο Μαρξ* γεννιέται στην πρωσική πόλη Trier του βιομηχανικά αναπτυγμένου κρατιδίου της Ρηνανίας-Βεστφαλίας.**

*Αστικής καταγωγής: ο πατέρας του ήταν νομικός, εβραϊκού θρησκευματος και διαφωτιστικής παιδείας, που βαπτίστηκε στη συνέχεια χριστιανός.

**υπό γαλλική κατοχή από το 1795-1814· προσαρτάται και πάλι στην Πρωσία με απόφαση του Συνεδρίου της Βιέννης το 1815.

1830	Επανάσταση του Ιουλίου στη Γαλλία
1831/ 1834	Εξεγέρσεις στη Lyons
1830-1835	Γυμνασιακές σπουδές στο Γυμνάσιο του Trier "Friedrich Wilhelm"
1835-1841	Πανεπιστημιακές σπουδές στα Πανεπιστήμια Βόννης και Βερολίνου
1835	Εγγράφεται ως φοιτητής στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου της Βόννης.
1836	Μετεγγράφεται στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου Ίδρυση της «Ένωσης των Δικαίων» στο Παρίσι

Η 'ανακάλυψη' της χεγκελιανής φιλοσοφίας και της διαλεκτικής

«Στη συγκεκριμένη έκφραση ενός ζωντανού κόσμου ιδεών, όπως εκδηλώνεται με το δίκαιο, το κράτος, τη φύση και τη φιλοσοφία ως όλο, το ίδιο το αντικείμενο πρέπει να μελετηθεί στην ανάπτυξή του. Αυθαίρετες διακρίσεις δεν πρέπει να εισάγονται, ο έλλογος χαρακτήρας του ίδιου του αντικειμένου πρέπει να αναπτύσσεται ως κάτι έμφορτο από αντιφάσεις και να βρίσκει την ενότητά του μέσα στον εαυτό του.

Ξεκόβοντας από τον ιδεαλισμό, τον οποίο, ας το πω εν παρόδω, παρέλαβα και έτρεφα με στοιχεία από τον Kant και τον Fichte, άρχισα να ζητώ την Ιδέα μέσα στην ίδια την πραγματικότητα. Αν προηγούμενα οι Θεοί κατοικούσαν πάνω από τη γη, τώρα είχαν γίνει το κέντρο της.

Είχα διαβάσει αποσπάσματα της εγκελιανής φιλοσοφίας, κι η παράξενη τραχιά της μελωδία δε μου γεννούσε τέρψη. Τώρα ήθελα να βουτήξω ακόμα μια φορά στο πέλαγος, όμως με την ξεκαθαρισμένη πρόθεση να βρω το πνεύμα εξίσου αναγκαίο, συγκεκριμένο και ολοκληρωμένο όσο και το σώμα, να μη κάνω πια ασκήσεις δεξιοτεχνίας σαν ξιφομάχος, παρά να φέρω καθαρά μαργαριτάρια στο φως του ήλιου.[...]»¹

¹ Karl Marx, [Επιστολή στον πατέρα], 10 Νοεμβρίου 1837, όπως περιλαμβάνεται στο: Karl Marx, *Διαφορά της δημοκρατίας και επικούρειας φυσικής φιλοσοφίας*, (Εισαγωγή, μετάφραση, υπομνηματισμός: Παναγιώτης Κονδύλης), Εκδόσεις «Γνώση», Αθήνα 1983, σσ.258, 262

*Αξίζει να ανατρέξουμε στον τρόπο με τον οποίο ο ίδιος ο Hegel προσδιορίζει τη διττή σημασία του *aufheben* [αίρω, υπερβαίνω]: «Υπό τον όρο *aufheben* δεν κατανοούμε, κατά πρώτον, κάτι περισσότερο από *απορρίπτω* ή αρνούμαι, *λέγοντας* φερ' ειπείν ότι αυτός ο νόμος ή αυτή η ρύθμιση κτλ. έπαψαν να ισχύουν [*σειen aufgehoben*]. Περαιτέρω, ωστόσο, καλείται επίσης [με τον όρο] *aufheben* τίποτε περισσότερο παρά το *διατηρείν* [*aufbewahren*], και με αυτή την έννοια κάνουμε λόγο ότι κάτι αξίζει να διατηρηθεί. Αυτή η διπλή έννοια στη χρήση της γλώσσας, όπου η ίδια λέξη έχει μια αρνητική και μια θετική σημασία, δεν πρέπει να θεωρηθεί κάτι συμπτωματικό ούτε κάτι για το οποίο μπορεί να κατηγορηθεί η γλώσσα ως αφορμή σύγχυσης. Σε αυτό πρέπει, μάλλον, να αναγνωρίσουμε το θεωρητικό πνεύμα της γλώσσας μας, που *αίρεται υπεράνω της απλής κατανόησης ενός 'είτε-είτε'*» (*Logik*, §96 (Προσθήκη), *Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grudrisse*)

** Ο ίδιος ο Marx επανέρχεται μετά από πολλά χρόνια στο θέμα της σχέσης του με τη χεγκελιανή διαλεκτική με την εξής τοποθέτηση:

«Η διαλεκτική μου μέθοδος στη βάση της δεν είναι μονάχα διαφορετική από τη χεγκελιανή μέθοδο, μα είναι το κατ' ευθείαν αντίθετό της. Για τον Χέγκελ η διαδικασία της νόησης -που με το όνομα ιδέα τη μετατρέπει μάλιστα σε αυθυπόστατο υποκείμενο- είναι ο δημιουργός του πραγματικού που αποτελεί μονάχα το εξωτερικό της φανέρωμα. Για μένα αντίστροφα το ιδεατό δεν είναι παρά το υλικό, μεταφερμένο και μετασχηματισμένο στο ανθρώπινο κεφάλι.

Τη μυστικιστική πλευρά της χεγκελιανής διαλεκτικής την έχω κριτικάρει πριν 30 σχεδόν χρόνια, τον καιρό που ήταν της μόδας. Μα ίσα-ίσα τον καιρό που επεξεργαζόμουν τον πρώτο τόμο του «Κεφαλαίου», άρεσε στους σκυθρωπούς, τους φαντασμένους και τους μέτριους επιγόνους, που σήμερα δίνουν τον τόνο στη μορφωμένη Γερμανία, να μεταχειρίζονται τον Χέγκελ, όπως ο αγαθός Μόζες Μέντελσον μεταχειριζόταν τον Σπινόζα τον καιρό του Λέσινγκ, δηλαδή σαν «ψόφιο σκύλο». Γι' αυτό αναγνώρισα ανοιχτά τον εαυτό μου μαθητή εκείνου του μεγάλου στοχαστή και στο κεφάλαιο για τη θεωρία της αξίας ερωτοτρόπησα μάλιστα που και που με τον τρόπο έκφρασης που τον χαρακτηρίζει. Ο μυστικισμός που παθαίνει η διαλεκτική στα χέρια του Χέγκελ, με κανέναν τρόπο δεν αναιρεί το γεγονός ότι πρώτος αυτός έχει εκθέσει τις γενικές της μορφές κίνησης με τρόπο καθολικό και συνειδητό. Στον Χέγκελ η διαλεκτική βρίσκεται με το κεφάλι κάτω. Χρειάζεται να την αναποδογυρίσουμε και να τη στηρίξουμε στα πόδια της, για ν' αποκαλύψουμε το λογικό πυρήνα μέσα στο μυστικιστικό περίβλημα.

Με τη μυστικιστική της μορφή η διαλεκτική έγινε γερμανική μόδα, γιατί φαινόταν σαν να εξυμνεί αυτό που υπάρχει. Με τη λογική της μορφή είναι για τους αστούς και για τους δογματικούς ιδεολόγους τους σκάνδαλο και φρίκη, γιατί στη θετική αντίληψη αυτού που υπάρχει περικλείνει ταυτόχρονα και την αντίληψη της άρνησής του, του αναγκαίου αφανισμού του, γιατί αντιλαμβάνεται κάθε συντελεσμένη μορφή μέσα στη ροή της κίνησης, επομένως την αντιλαμβάνεται και από την παροδική της πλευρά, γιατί τίποτα δεν μπορεί να της επιβληθεί και γιατί στην ουσία της είναι κριτική κι επαναστατική.»

(Από τον επίλογο στη δεύτερη έκδοση του *Κεφαλαίου* με ημερομηνία 24 Ιανουαρίου 1873)

Ο κόσμος των Νέων Χεγκελιανών/ Doktorklub

*Όπως προκύπτει και από την αλληλογραφία Marx-Ruge της περιόδου της *Rheinische Zeitung* (1.1.1842-31.3.1843), ο Marx πολύ γρήγορα, και παρά την επιρροή που ασκεί στη σκέψη του η κριτική της Θρησκείας του Feuerbach, μετατοπίζει τη δική του κριτική στο πεδίο της πολιτικής, γεγονός που εξηγεί κατά ένα μέρος την απόστασή που λαμβάνει από τους Freien, το σκληρό πυρήνα των Νέων Χεγκελιανών. Κατά ένα άλλο σημαντικό ποσοστό, η αποστασιοποίηση του Marx από τους Freien οφείλεται επίσης στην αμετροέπιά τους, αλλά και στον επιπόλαιο τρόπο, με τον οποίο αντιμετώπιζαν τις ιδέες του κομμουνισμού:

«[...] Διατύπωση ειλικρινά τη γνώμη μου σχετικά με τα ελαττώματα των γραπτών [των Freien], όπου βρίσκεις την ελευθερία με την αχαλίνωτη, ωσάν αβράκωτη και ταυτόχρονα βολική μορφή, παρά με το *ελεύθερο*, δηλ. ανεξάρτητο και βαθύ περιεχόμενο. Ζήτησα από αυτούς λιγότερο ασαφή επιχειρηματολογία, μεγαλύτερες εκφράσεις και αυτοϊκανοποιούμενο αυτοθαυμασμό, και περισσότερη επικέντρωση, περισσότερη προσοχή στην υπάρχουσα τάξη πραγμάτων, περισσότερο εξειδικευμένη γνώση. Δήλωσα ότι θεωρώ απαράδεκτο, ακόμη και ανήθικο, να συναιρούμε τις κομμουνιστικές και σοσιαλιστικές θεωρίες, συνεπώς μια νέα κοσμοθεωρία, σε περιστασιακές θεατρικές κριτικές, κτλ., και απαιτήσα μια πολύ διαφορετική και πιο ενδελεχή συζήτηση του κομμουνισμού, εφόσον θα έπρεπε, πάντως, να συζητηθεί. Ζήτησα περαιτέρω να ασκηθεί κριτική στη Θρησκεία στο πλαίσιο της κριτικής των πολιτικών συνθηκών, παρά να ασκηθεί κριτική στις πολιτικές συνθήκες στο πλαίσιο της κριτικής της Θρησκείας., καθότι αυτό είναι περισσότερο σύμφωνο με τη φύση της εφημερίδας και το εκπαιδευτικό επίπεδο του αναγνωστικού κοινού. Καθότι η ίδια η Θρησκεία είναι χωρίς περιεχόμενο, οφείλει το είναι της όχι στον ουρανό, αλλά στη γη, και με την κατάργηση της παραμορφωμένης πραγματικότητας, της οποίας αποτελεί τη *θεωρία*, θα καταρρεύσει από μόνη της. Τέλος, διατύπωση την επιθυμία, αν πρόκειται να γίνει λόγος για τη φιλοσοφία, να υπάρξει λιγότερη ελαφρότητα με τον όρο 'αθείσμός' [...], και αντ' αυτού το περιεχόμενο της φιλοσοφίας να προσεγγίσει στο λαό. *Voilà tout.*»²

1838-1841 Ολοκληρώνει τις πανεπιστημιακές σπουδές στο Βερολίνο και ανακηρύσσεται διδάκτορας του Πανεπιστημίου της Ιένας. Η διδακτορική διατριβή του έχει τον τίτλο:

«Για τη Διαφορά της δημοκράτειας και επικούρειας φυσικής φιλοσοφίας».

«Η φιλοσοφία δεν το κρύβει. Η ομολογία πίστεως του Προμηθέα:

Απλώ λόγω τους πάντας εχθαίρω Θεούς

είναι και η δική της ομολογία πίστεως, εναντίον όλων των ουράνιων και γήινων Θεών, οι οποίοι δεν αναγνωρίζουν ως ύψιστη Θεότητα την

² Επιστολή του Marx στον Ruge, 30 Νοεμβρίου 1842, όπως περιλαμβάνεται στο Marx-Engels, *Collected Works*, ο.π., vol.1, pp.393-395.

Η σημασία που αποδίδει ο Marx στην κριτική της πολιτικής καταδεικνύεται και στην εξής διατύπωση: «Οι αφορισμοί του Feuerbach μου φαίνονται λανθασμένοι μόνον από μια άποψη, κατά το ότι αναφέρεται ιδιαίτερα πολύ στη φύση και ιδιαίτερα λίγο στην πολιτική.» (Επιστολή του Marx στον Ruge, 13 Μαρτίου 1843, όπως περιλαμβάνεται στο Marx-Engels, *Collected Works*, ο.π., vol.1, pp.398-399)

ανθρώπινη αυτοσυνειδησία.»

- 1839 Εξέγερση υπό την καθοδήγηση του Βλανκί στο Παρίσι
 1840 Θάνατος του Φρειδερίκου Γουλιέλμου ΙΙΙ και άνοδος στο θρόνο του Φρειδερίκου Γουλιέλμου ΙV
 1842 **Γνωρίζει τον Friedrich Engels. Μετακινείται στην Κολωνία και αναλαμβάνει αρχισυντάκτης της *Rheinische Zeitung*.**
 1843. Μάχιμη αρθρογραφία
 -Το έλλογο κράτος ως ζητούμενο: ελευθερία του τύπου και κριτική της λογοκρισίας/ γραφειοκρατίας:

«Δεν απαιτείτε το τριαντάφυλλο να μυρίζει σα βιολέτα, αλλά γιατί πρέπει ο μεγαλύτερος πλούτος, το πνεύμα, να υπάρχει μόνο σε μια ποικιλία; Γκρίζο, κάθε γκρίζο, είναι το μοναδικό, το κατάλληλο χρώμα της ελευθερίας. Κάθε δροσοσταλίδα στην οποία λάμπει ο ήλιος, λαμπυρίζει με ένα ανεξάντλητο παιχνίδισμα χρωμάτων, αλλά ο πνευματικός ήλιος, ανεξάρτητα από το πόσοι πολλά είναι τα πρόσωπα και τα αντικείμενα στα οποία διαθλάται, πρέπει να παράγει μόνο το επίσημο χρώμα! Η πιο ουσιαστική μορφή του πνεύματος είναι η χαρά, το φως, αλλά κάνετε τη σκιά μόνη εκδήλωση του πνεύματος. Πρέπει να ντύνεται μόνο στα μαύρα, αλλά ανάμεσα στα λουλούδια δεν υπάρχουν μαύρα.»³

- 1843 -Το ζήτημα των υλικών συμφερόντων
Εγκαθίσταται και νυμφεύεται στο Kreuznach.
 Συγγράφει την **Κριτική της χεγκελιανής φιλοσοφίας του δικαίου** Αρθρογραφεί για τα *Deutsch-Französische Jahrbücher*.
 (Το εβραϊκό ζήτημα
 Κριτική της χεγκελιανής φιλοσοφίας του δικαίου. Εισαγωγή)
Εγκαθίσταται στο Παρίσι

«Η πρώτη εργασία που ανέλαβα, προκειμένου να διαλύσω τις αμφιβολίες που με πολιορκούσαν ήταν μια κριτική επανεξέταση της χεγκελιανής φιλοσοφίας του δικαίου. Η εισαγωγή σε αυτή την εργασία, δημοσιευμένη στα Γαλλο-Γερμανικά Χρονικά κυκλοφόρησε στο Παρίσι το 1844. Οι έρευνές μου κατέληξαν στο συμπέρασμα πως οι νομικές σχέσεις, όπως και οι μορφές του κράτους, δεν είναι δυνατό να εξηγηθούν ούτε από μόνες τους, ούτε από τη λεγόμενη εξέλιξη του ανθρώπινου πνεύματος, μα έχουν περισσότερο τις ρίζες τους στις υλικές σχέσεις της ζωής, που ο Hegel τις συνοψίζει, όπως οι Γάλλοι και οι Άγγλοι του 18^{ου} αιώνα, με το όνομα «κοινωνία των ιδιωτών» και πως η ανατομία της κοινωνίας των ιδιωτών πρέπει να αναζητηθεί στην πολιτική οικονομία.»⁴

Η 'ανακάλυψη' του προλεταριάτου

«[Το προλεταριάτο] είναι μια τάξη με **ριζικές αλυσίδες**, μια τάξη της

³ Karl Marx, «Σχόλια στην τελευταία πρωσική οδηγία για τη λογοκρισία», όπως περιλαμβάνεται στο Marx-Engels, *Collected Works*, ο.π., vol.1, ο.π, p.112

⁴ Karl Marx, Πρόλογος στη Συμβολή στην Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας, στο Marx-Engels, *Collected Works*, ο.π., vol.29, p.262

κοινωνίας των ιδιωτών που δεν είναι τάξη της κοινωνίας των ιδιωτών, μια 'τάξη' που συνιστά τη διάλυση όλων των τάξεων, μια σφαίρα που διαθέτει καθολικό χαρακτήρα λόγω των καθολικών παθών της [...]. Αυτή η διάλυση της κοινωνίας ως ιδιαίτερη 'τάξη' είναι το **προλεταριάτο**. [...] Η κεφαλή αυτής της χειραφέτησης είναι η φιλοσοφία, η καρδιά της είναι το προλεταριάτο.»⁵

1844 Γνωριμία με τους γερμανούς εμιγκρέδες στο Παρίσι και **πρώτες μελέτες στην πολιτική οικονομία**

«Αν παρακολουθούσατε μια από τις συναντήσεις των γάλλων εργατών, θα εκτιμούσατε την καθαρή φρεσκάδα, την ευγένεια που αναδύεται από αυτούς τους ταλαιπωρημένους από τη δουλιά άνδρες. [...] Οι γερμανοί τεχνίτες στο Παρίσι, και ανάμεσά τους οι κομμουνιστές, αρκετές εκατοντάδες, παρακολουθούν μαθήματα δύο φορές την εβδομάδα στη διάρκεια αυτού του καλοκαιριού από τους μυστικούς ηγέτες τους πάνω στο βιβλίο σας *Η Ουσία του Χριστιανισμού* και η ανταπόκρισή τους είναι αξιοσημείωτη.»⁶

Φθάνει στο Παρίσι και ο Engels.

**Συγγραφή των Οικονομικών & Φιλοσοφικών Χειρογράφων
Συγγραφή της Αγίας Οικογένειας**

*Θεωρία της **αλλοτρίωσης**

-από το προϊόν της εργασίας

-από την εργασιακή διαδικασία (καταναγκαστική εργασία)

«[Σ]την εργασία του, επομένως, [ο εργάτης] δεν καταφάσκει τον εαυτό του αλλά τον αρνείται, δεν αισθάνεται ικανοποιημένος, αλλά δυστυχής, δεν αναπτύσσει ελεύθερα τη φυσική και πνευματική ενέργειά του, αλλά νεκρώνει το σώμα του και καταστρέφει το πνεύμα του. Ο εργάτης, συνεπώς, αισθάνεται ένα με τον εαυτό του μόνον έξω από την εργασία, ενώ στην εργασία αισθάνεται έξω από τον εαυτό του. Η εργασία του δεν είναι, λοιπόν, εθελούσια, αλλά αναγκαστική· είναι μια καταναγκαστική εργασία.»⁷

-από τον εαυτό του

-από το συνάνθρωπό του

** **Κομμουνισμός** (όχι ο 'χυδαίος κομμουνισμός' που «αρνείται την προσωπικότητα, του ανθρώπου σε κάθε σφαίρα», αλλά ο κομμουνισμός που είναι η «θετική υπέρβαση της ατομικής ιδιοκτησίας ως ανθρώπινης αυτο-αποξένωσης», ο κομμουνισμός ως

⁵ Karl Marx, *Συμβολή στην κριτική της χεγκελιανής φιλοσοφίας του Δικαίου*, Εισαγωγή, στο Marx-Engels, *Collected Works*, Progress Publishers, Moscow, vol.3, pp.186-187

⁶ Karl Marx, Επιστολή στον Feuerbach, 11 Αυγούστου 1844

⁷ Karl Marx, *Οικονομικά & Φιλοσοφικά Χειρόγραφα*, όπως περιλαμβάνεται στο Marx-Engels, *Collected Works*, ο.π., vol.3, ο.π., p.274

«λύση του αινίγματος της ιστορίας».⁸

1845 **Απελαύνεται από το Παρίσι. Εγκαθίσταται στις Βρυξέλλες.
Ταξιδεύει μαζί με τον Engels στο Λονδίνο και στο Manchester.
Συγγραφή της Γερμανικής Ιδεολογίας**

Η υλιστική αντίληψη της Ιστορίας

«Όταν την άνοιξη του 1845 εγκαταστάθηκε και ο Engels στις Βρυξέλλες, αποφασίσαμε να επεξεργαστούμε μαζί την αντίθεση των απόψεών μας με την ιδεολογική άποψη της γερμανικής φιλοσοφίας, στην πραγματικότητα όμως να ξεκαθαρίσουμε τους λογαριασμούς μας με την προηγούμενη φιλοσοφική μας συνείδηση. Η πρόθεσή μας πραγματοποιήθηκε με τη μορφή κριτικής της μεταχέγκελιανής φιλοσοφίας. [...] Εγκαταλείψαμε το χειρόγραφο στην τρωκτική κριτική των ποντικών με πολλή προθυμία, αφού πια είχαμε επιτύχει το βασικό σκοπό μας -την αυτοκατανόηση.»⁹

«Σε ευθεία αντίστιξη προς τη γερμανική φιλοσοφία, που κατέρχεται από τον ουρανό στη γη, εδώ πρόκειται για την άνοδο από τη γη στον ουρανό. Δηλαδή, δεν [πρόκειται] για την εκκίνηση από αυτό που οι άνθρωποι λένε, φαντάζονται, αντιλαμβάνονται, ούτε για τους ανθρώπους όπως περιγράφηκαν, νοήθηκαν, τους φαντάστηκαν, προκειμένου να φθάσουμε στους ανθρώπους με σάρκα και οστά. Αλλά ξεκινώντας από τους πραγματικούς, δραστήριους ανθρώπους, και στη βάση της δικής τους πραγματικής διαδικασίας ζωής καταδεικνύουμε την ανάπτυξη των ιδεολογικών αντανάκλασεων και απηχήσεων της διαδικασίας ζωής τους.»¹⁰

«Οι ιδέες της κυρίαρχης τάξης είναι σε κάθε εποχή οι κυρίαρχες ιδέες· τούτο σημαίνει ότι η τάξη που είναι κυρίαρχη υλική δύναμη της κοινωνίας είναι ταυτόχρονα η κυρίαρχη πνευματική της δύναμη [...]. Οι κυρίαρχες ιδέες δεν είναι τίποτε περισσότερο από την ιδεατή έκφραση των κυρίαρχων υλικών σχέσεων, οι κυρίαρχες υλικές σχέσεις θεωρούμενες ως ιδέες· συνεπώς η έκφραση των σχέσεων που κάνουν μια τάξη κυρίαρχη, άρα οι ιδέες της κυριαρχίας της. [...]

Η ύπαρξη επαναστατικών ιδεών προϋποθέτει την ύπαρξη επαναστατικής τάξης.»¹¹

Η 'ανακάλυψη' του (κριτικού) κομμουνισμού

Με βάση τη μαρξική εργογραφία, η **διαπραγμάτευση του κομμουνισμού** μπορεί να διακριθεί σε **δύο μεγάλες περιόδους** με χρονικό ορόσημο την περίοδο **1848-1849**, κατά την οποία:

α) η ευρωπαϊκή ήπειρος σαρώνεται από ένα μείζον επαναστατικό κύμα, αρχής γενομένης από

⁸ Ο.π., pp.296-297

⁹ Karl Marx, Πρόλογος στη Συμβολή στην Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας, ο.π.

¹⁰ Karl Marx-Friedrich Engels, Η Γερμανική Ιδεολογία, στο Marx-Engels, *Collected Works*, Progress Publishers, Moscow, vol.5, ο.π., p.36

¹¹ Ο.π., pp.59-60. Ανάλογη διατύπωση στο Karl Marx-Friedrich Engels, Το Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος, όπως περιλαμβάνεται στο Marx-Engels, *Collected Works*, ο.π., vol.6, p.503

τη Γαλλία, με σημαντική, αν και όχι νικηφόρα, παρουσία του προλεταριάτου

β) οι Marx-Engels συγγράφουν το *Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος*, στο οποίο συμπυκνώνουν αφενός μεν τη δική τους θεωρία του κριτικού κομμουνισμού, αφετέρου δε την κριτική τους στις άλλες εκδοχές σοσιαλισμού και κομμουνισμού

γ) ο Marx, μετακινούμενος στο Λονδίνο αφοσιώνεται στη μελέτη και επεξεργασία της **κριτικής της πολιτικής οικονομίας**, διαδικασία που, χωρίς να αλλάζει δραματικά τη θεωρία του για τον κομμουνισμό, διαμορφώνει, ωστόσο, ολοένα και πιο επεξεργασμένο επιστημονικό πλαίσιο για τη μελέτη του κομμουνισμού ιδίως ως κοινωνικού σχηματισμού. (Βλ. ιδίως *Grundrisse* και *Το Κεφάλαιο*)

«Ο κομμουνισμός είναι για μας, όχι μια κατάσταση πραγμάτων που πρέπει να εγκαθιδρυθεί, ένα ιδεώδες που σε αυτό θα πρέπει να προσαρμοστεί η πραγματικότητα. Ονομάζουμε κομμουνισμό το πραγματικό κίνημα, που καταργεί τη σημερινή κατάσταση πραγμάτων. Οι όροι αυτού του κινήματος απορρέουν από τις προϋποθέσεις που τώρα υπάρχουν.»¹²

«Ο κομμουνισμός διαφέρει από όλα τα προηγούμενα κινήματα κατά το ότι ανατρέπει τη βάση όλων των προγενέστερων σχέσεων παραγωγής και επικοινωνίας, και για πρώτη φορά αντιμετωπίζει συνειδητά όλες τις φυσικά απορρέουσες προϋποθέσεις ως δημιουργίες των ως εδώ υπάρχοντων ανθρώπων, τις απογυμνώνει από το φυσικό χαρακτήρα τους και τις υποτάσσει στην εξουσία των ενωμένων ατόμων.»¹³

*Σε αντίθεση προς ό,τι τους καταλογίζει ο Stirner, για τους Marx και Engels¹⁴ οι κομμουνιστές:

1. δεν περιμένουν από την κοινωνία να τους δώσει, αλλά θέλουν να δώσουν στον εαυτό τους μια κοινωνία,
2. δεν αντιμετωπίζουν την κοινωνία ως 'εργαλείο',
3. θεωρούν υπερβάσιμη την αντίθεση καθήκοντος/ συμφέροντος,
4. δε θυσιάζονται (ως ατομικότητες) για την κοινωνία
5. αναγνωρίζουν ότι στην επαναστατική δραστηριότητα, η αλλαγή του εαυτού συμπίπτει με την αλλαγή των συνθηκών
6. δεν αντιπαραθέτουν τον εγωισμό στην αυταπάτηση ή το γενικό στο μερικό συμφέρον -αυτές είναι ψευδείς αντιθέσεις
7. γνωρίζουν, όπως, ότι «η ολόπλευρη πραγμάτωση του ατόμου τότε μόνο θα πάψει να γίνεται αντιληπτή ως ιδεώδες, ως αποστολή κτλ., όταν το φορτίο του κόσμου, που προάγει την πραγματική ανάπτυξη των ικανοτήτων του ατόμου, τεθεί υπό τον έλεγχο των ίδιων των ατόμων, όπως επιθυμούν οι κομμουνιστές.»¹⁵

1846 Ιδρύει με τον Engels την «Κομμουνιστική Επιτροπή Αλληλογραφίας».

1847 Εντάσσεται στην «Ένωση των Δικαίων» και συμμετέχει στο δεύτερο συνέδριο της διαδόχου της, «Ένωσης των Κομμουνιστών».

«Εάν προσχωρούσαμε [στην Ένωση Κομμουνιστών], θα είχαμε την ευκαιρία να παρουσιάσουμε τον κριτικό κομμουνισμό μας σε ένα συνέδριο της Ένωσης με ένα μανιφέστο το οποίο θα δημοσιευόταν

¹² Karl Marx-Friedrich Engels, *Η Γερμανική Ιδεολογία*, ο.π., p.49

¹³ Ο.π., p.81

¹⁴ Βλ. ο.π., pp.213-214

¹⁵ Ο.π., p.292

κατόπιν ως το Μανιφέστο της Ένωσης, και επίσης θα μπορούσαμε να συνεισφέρουμε στην αντικατάσταση της ξεπερασμένης οργάνωσης της Ένωσης με μία άλλη, που θα ανταποκρινόταν στους νέους καιρούς και στους νέους στόχους.»

1848 *Έκδοση του Κομμουνιστικού Μανιφέστου*

Καπιταλισμός & διεθνοποίηση

«Η ανάγκη μιας σταθερά επεκτεινόμενης αγοράς για τα προϊόντα της καταδιώκει την αστική τάξη σε όλη την επιφάνεια της υδρογείου. Πρέπει να φωλιάζει παντού, να εγκαθίσταται παντού, να συνάπτει σχέσεις παντού.

Η αστική τάξη, διαμέσου της εκμετάλλευσης της παγκόσμιας αγοράς, έχει προσδώσει έναν κοσμοπολιτικό χαρακτήρα στην παραγωγή και στην κατανάλωση σε κάθε χώρα. Προς μεγάλη θλίψη των Αντιδραστικών, αφαίρεσε κάτω από τα πόδια της βιομηχανίας το έδαφος, όπου στηρίζονταν. Όλες οι από παλιά καθιερωμένες εθνικές βιομηχανίες έχουν καταστραφεί ή καταστρέφονται καθημερινά. Εκτοπίζονται από νέες βιομηχανίες, η εισαγωγή των οποίων μετατρέπεται σε ζήτημα ζωής και θανάτου για όλα τα πολιτισμένα έθνη, [εκτοπίζονται] από βιομηχανίες, που δεν κατεργάζονται πλέον γηγενείς πρώτες ύλες, αλλά πρώτες ύλες που φθάνουν από τις πλέον απομακρυσμένες ζώνες· βιομηχανίες που τα προϊόντα τους καταναλώνονται όχι μόνον στο εσωτερικό, αλλά σε κάθε γωνιά της υδρογείου. Στη θέση των παλαιών αναγκών, που ικανοποιούνταν από τις ανάγκες της χώρας, συναντούμε νέες ανάγκες, που απαιτούν για την ικανοποίησή τους τα προϊόντα μακρινών χωρών και κλιμάτων. Στη θέση της παλιάς και εθνικής απομόνωσης και αυτάρκειας, έχουμε επικοινωνία σε κάθε κατεύθυνση, καθολική αλληλεξάρτηση εθνών. Και όπως στην υλική, έτσι και στην πνευματική παραγωγή. Τα πνευματικά δημιουργήματα των επιμέρους εθνών καθίστανται κοινή ιδιοκτησία. Εθνική μονομέρεια και εθνική στενομυαλιά καθίστανται ολοένα και περισσότερο αδύνατες, και από την πληθώρα των εθνικών και τοπικών λογοτεχνιών, αναδύεται μια παγκόσμια λογοτεχνία.

Η αστική τάξη, με ραγδαία βελτίωση όλων των εργαλείων παραγωγής, με τα τεράστια επιβοηθητικά μέσα επικοινωνίας, σύρει όλα, ακόμη και τα πλέον βάρβαρα, έθνη στον πολιτισμό. Οι φθηνές τιμές των εμπορευμάτων της αποτελούν το βαρύ πυροβολικό με το οποίο κατεδαφίζει όλα τα σινικά τείχη, και με το οποίο εξαναγκάζει το έντονα επίμονο μίσος των βαρβάρων για τους ξένους να υποτάσσεται. Εξωθεί όλα τα έθνη, με την απειλή της εξόντωσης, να υιοθετήσουν τον αστικό τρόπο παραγωγής· τα εξωθεί να εισαγάγουν ό,τι αποκαλεί πολιτισμό στον ορίζοντά τους, δηλαδή να γίνουν και τα ίδια αστικά. Με ένα λόγο, διαμορφώνει έναν κόσμο

σύμφωνα με την εικόνα της.¹⁶

Ο δόλος της παραγωγής

«Οι αστικές σχέσεις παραγωγής και ανταλλαγής, οι αστικές σχέσεις ιδιοκτησίας, η σύγχρονη αστική κοινωνία, που δημιούργησε τόσο ισχυρά μέσα παραγωγής και ανταλλαγής, μοιάζει με το μάγο εκείνο που δεν καταφέρνει πια να κυριαρχήσει πάνω στις καταχθόνιες δυνάμεις που ο ίδιος κάλεσε.[...] Η πρόοδος της βιομηχανίας, που η αστική τάξη είναι ο άβουλος και παθητικός της φορέας, βάζει στη θέση της απομόνωσης των εργατών, μέσα από το συναγωνισμό, την επαναστατική τους συνένωση μέσα από την οργάνωση. Έτσι με την ανάπτυξη της μεγάλης βιομηχανίας, αφαιρείται κάτω από τα πόδια της αστικής τάξης το ίδιο το έδαφος, που πάνω στη βάση του παράγει και ιδιοποιείται τα προϊόντα της. Πριν απ' όλα η αστική τάξη παράγει τους ίδιους τους νεκροθάφτες της. Η πτώση της και η νίκη του προλεταριάτου είναι το ίδιο αναπόφευκτα.»¹⁷

Κατάργηση πολιτικής εξουσίας

«Όταν, στην πορεία ανάπτυξης, οι ταξικές διακρίσεις έχουν εξαφανιστεί, και όλη η παραγωγή έχει συγκεντρωθεί στα χέρια μιας μεγάλης ένωσης όλου του έθνους, η πολιτική εξουσία θα απολέσει τον πολιτικό χαρακτήρα της. Η πολιτική εξουσία, στην κυριολεξία, είναι απλά η οργανωμένη ισχύς μιας τάξης για την καταπίεση μιας άλλης. Αν το προλεταριάτο, κατά τη διάρκεια της σύγκρουσής του με την αστική τάξη εξωθείται, από τη δύναμη των συνθηκών, να οργανώσει τον εαυτό του σε τάξη, αν, διαμέσου της επανάστασης, καθιστά τον εαυτό του άρχουσα τάξη, και, ως τέτοια, σαρώνει με την ισχύ τις παλιές συνθήκες παραγωγής, τότε, μαζί με αυτές τις συνθήκες, έχει σαρώσει τις συνθήκες ύπαρξης των ταξικών ανταγωνισμών και των τάξεων γενικά, και θα έχει σαρώσει, κατ' αυτόν τον τρόπο τη δική του υπεροχή ως τάξης.

Στη θέση της παλιάς αστικής κοινωνίας, με τις τάξεις της και τους ταξικούς ανταγωνισμούς, θα έχουμε μια ένωση, στην οποία η ελεύθερη ανάπτυξη του καθένα αποτελεί προϋπόθεση για την ελεύθερη ανάπτυξη όλων.»¹⁸

Επαναστατικά κινήματα ανά την Ευρώπη
Επιστρέφει για λίγο στο Παρίσι και μεταβαίνει στη συνέχεια στην
Κολωνία.

1848-1849 Εκδίδει τη *Neue Rheinische Zeitung*.

¹⁶ Karl Marx-Friedrich Engels, *The Communist Manifesto*, στο Marx-Engels, *Collected Works*, Progress Publishers, Moscow, vol.6,ο.π., pp., pp.487-488

¹⁷ Ο.π., p.496

¹⁸ Ο.π., pp.505-506

Απελαύνεται από την Πρωσία. Μετακινείται για λίγο στο Παρίσι και εγκαθίσταται στη συνέχεια στο Λονδίνο.

Αφοσιώνεται στην κριτική της πολιτικής οικονομίας.

Αποσύρεται με την (οργανωμένη) πολιτική δράση.

1850 Συγγράφονται οι *Ταξικοί Αγώνες στη Γαλλία*

1852 Συγγράφει τη *18^η Brumaire του Λουδοβίκου Βοναπάρτη*

(-1862) Αρθρογραφία στη *New York Tribune*

Γιατί η περίοδος 1848-1852 αποτελεί ορόσημο στην ιστορία των ιδεών του μαρξισμού:

1. Με την απαρχή μιας 25ετούς περιόδου ταχείας ανάπτυξης του καπιταλισμού στην Ευρώπη, η 'στιγμή' της κομμουνιστικής επανάστασης μετατίθεται στο απώτερο μέλλον.

2. Οριστικοποιείται η ρήξη του μαρξικού κομμουνισμού προς το δογματικό κομμουνισμό των σεκταριστικών οργανώσεων και, κυρίως, προς αυτόν του μπλανκιστικού ρεύματος.

«Η υλιστική σκοπιά του Μανιφέστου έχει υποχωρήσει μπροστά στον ιδεαλισμό. Η επανάσταση δε θεωρείται προϊόν της πραγματικής κατάστασης, αλλά αποτέλεσμα μιας προσπάθειας της θέλησης. Ενώ εμείς λέμε στους εργάτες: έχετε να περάσετε από 15, 20, 50 χρόνια εμφύλιου πόλεμου, ώστε να αλλάξετε την κατάσταση και να διαπαιδαγωγηθείτε για την άσκηση της εξουσίας, [εκείνοι] τους λένε: πρέπει να πάρουμε την εξουσία αμέσως, αλλιώς μπορούμε κάλλιστα να πάμε στο κρεβάτι μας. Ακριβώς όπως οι δημοκράτες έχουν κατάχρηση της λέξης 'λαός', έτσι και τώρα η λέξη 'προλεταριάτο' χρησιμοποιείται σαν απλή φράση.»¹⁹

3. Μορφοποιείται και πολιτικά η βασική ταξική αντίθεση αστικής τάξης και προλεταριάτου, που διέπει την αστική κοινωνία και η εργατική τάξη προσλαμβάνει ολοένα και περισσότερο 'βιομηχανικό' χαρακτήρα.

4. 'Εφαρμόζεται' η ταξική ανάλυση, που απορρέει από την υλιστική αντίληψη της Ιστορίας στη μελέτη της πολιτικής ζωής. Ειδικότερα,

-Αναδεικνύεται η ταξική βάση των πολιτικών κομμάτων:

«Πάνω στις διάφορες μορφές ιδιοκτησίας, πάνω στις κοινωνικές συνθήκες της ύπαρξης, υψώνεται ένα ολόκληρο εποικοδόμημα διαφορετικών και διακριτά σχηματισμένων συναισθημάτων, ψευδαισθήσεων, τρόπων σκέψης και αντιλήψεων ζωής. Η όλη τάξη τις δημιουργεί και τις σχηματίζει από τα υλικά θεμέλιά της και τις αντίστοιχες κοινωνικές σχέσεις. Το μεμονωμένο άτομο, στο οποίο μεταβιβάζονται διαμέσου της παράδοσης και της ανατροφής, μπορεί να φαντάζεται ότι αποτελούν τα πραγματικά κίνητρα και το σημείο εκκίνησης της δραστηριότητάς του. [...] Και όπως στην ιδιωτική ζωή

¹⁹ Από τα Πρακτικά της συνάντησης για την κεντρική διεύθυνση [της Κομμουνιστικής Λίγκας] στις 15 Σεπτεμβρίου 1850, όπως περιλαμβάνονται στο Marx-Engels, *Collected Works*, vol.10, pp.626.

γίνεται διάκριση μεταξύ αυτού που σκέπτεται και λέει κάποιος για τον εαυτό του και αυτού που πράγματι είναι και κάνει, έτσι και στην ιστορική πάλη πρέπει να γίνεται ακόμη μεγαλύτερη διάκριση μεταξύ της γλώσσας και των φανταστικών επιδιώξεων των κομμάτων και του πραγματικού οργανισμού και των πραγματικών συμφερόντων τους, μεταξύ των αντιλήψεων τους για τα ίδια και της πραγματικότητας.»²⁰

-Απομυθοποιείται η κοινοβουλευτική δημοκρατία ως Θεσμική μορφή του *κράτους* της αστικής τάξης και αναδεικνύεται το στοιχείο ασυνέχειας ανάμεσα στον κόσμο μιας μελλοντικής κομμουνιστικής επανάστασης και σε εκείνον της αστικής Γαλλικής Επανάστασης.

5. Αναδεικνύεται η σημασία όχι απλά και μόνο της κατάληψης της εξουσίας, αλλά της ανάγκης συντριβής (τσακίσματος) του αστικού κράτους.

«Όλες οι [μέχρι τώρα] ανατροπές τελειοποιούσαν την [κρατική] μηχανή αντί να την τσακίσουν. Τα κόμματα που αγωνίζονταν διαδοχικά για την εξουσία θεωρούσαν την κατάκτηση του απέραντου αυτού κρατικού μηχανισμού σαν την καλύτερη λεία του νικητή.»²¹

Κριτική της πολιτικής οικονομίας

1857-1858 Συγγραφή των *Grundrisse*

1859 Συγγραφή της *Συμβολής στην Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας*

«Το γενικό συμπέρασμα, στο οποίο κατέληξα, και το οποίο, από τη στιγμή που κατέστη εφικτό, αποτέλεσε τη γενική αρχή των μελετών μου, μπορεί να διατυπωθεί περιληπτικά ως εξής. Στην κοινωνική παραγωγή της ύπαρξής τους, οι άνθρωποι αναπόφευκτα περιέρχονται σε καθορισμένες σχέσεις, οι οποίες είναι ανεξάρτητες από τη θέλησή τους, δηλαδή σε σχέσεις παραγωγής αντίστοιχες προς ένα δεδομένο επίπεδο στην ανάπτυξη των υλικών δυνάμεων παραγωγής. Η ολότητα αυτών των σχέσεων παραγωγής συνιστά την οικονομική δομή της κοινωνίας, το πραγματικό θεμέλιο, επί του οποίου υψώνεται ένα νομικό και πολιτικό εποικοδόμημα, και στο οποίο αντιστοιχούν καθορισμένες μορφές κοινωνικής συνείδησης. Ο τρόπος παραγωγής της υλικής ζωής

²⁰ Ο.π., p.128

²¹ Karl Marx, *Η 18^η Μπρυμαίρ του Λουδοβίκου Βοναπάρτη*, όπως περιλαμβάνονται στο Marx-Engels, *Collected Works*, vol.11, p.186 . Στις μέρες της παρισινής Κομμούνας, ο Marx σημειώνει: «Αν θα κοιτάξεις το τελευταίο κεφάλαιο του έργου μου «Η 18^η Μπρυμαίρ», θα δεις ότι σαν κατοπινή προσπάθεια της Γαλλικής Επανάστασης διακηρύσσω: να μην περάσει τη γραφειοκρατική-στρατιωτική μηχανή από το ένα χέρι στο άλλο, όπως γίνονταν ως τώρα, αλλά να την τσακίσει, και τέτοιος ακριβώς είναι ο προκαταρκτικός όρος κάθε πραγματικής λαϊκής επανάστασης στην ήπειρο.» (Επιστολή του Marx στον Kugelmann, 12 Απριλίου 1871)

προσδιορίζει τη γενική διαδικασία της κοινωνικής, πολιτικής και πνευματικής ζωής. Δεν είναι η συνείδηση των ανθρώπων, που καθορίζει την ύπαρξή τους, αλλά η κοινωνική τους ύπαρξη, που καθορίζει τη συνείδησή τους. Σε ένα ορισμένο επίπεδο ανάπτυξης, οι υλικές παραγωγικές δυνάμεις της κοινωνίας έρχονται σε σύγκρουση με τις υπάρχουσες σχέσεις παραγωγής ή -αυτό εκφράζει το ίδιο πράγμα με νομικούς όρους- με τις σχέσεις ιδιοκτησίας, μέσα στο πλαίσιο των οποίων είχαν λειτουργήσει μέχρι τώρα. Από μορφές ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων, αυτές οι σχέσεις μετατρέπονται σε δεσμά τους. Αρχίζει τότε μια εποχή κοινωνικής επανάστασης. Οι αλλαγές στα οικονομικά θεμέλια οδηγούν συντομότερα ή αργότερα στο μετασχηματισμό του όλου τεράστιου εποικοδομήματος. Μελετώντας τέτοιους μετασχηματισμούς είναι πάντοτε αναγκαίο να διακρίνουμε μεταξύ μετασχηματισμού των οικονομικών όρων παραγωγής, που μπορούν να καθοριστούν με την ακρίβεια φυσικής επιστήμης, και των νομικών, πολιτικών, θρησκευτικών, καλλιτεχνικών ή φιλοσοφικών -εν ολίγοις, ιδεολογικών μορφών, με τις οποίες οι άνθρωποι, συνειδητοποιούν αυτή τη σύγκρουση και την φθάνουν ως το τέλος. Ακριβώς όπως δεν κρίνει κανείς ένα άτομο από αυτό που σκέπτεται για τον εαυτό του το ίδιο, έτσι και δεν μπορεί να κρίνει κανείς μια τέτοια περίοδο μετασχηματισμού με βάση τη συνείδησή της, αλλά, αντιθέτως, αυτή η συνείδηση πρέπει να εξηγηθεί με βάση τις αντιφάσεις της υλικής ζωής, με βάση τη σύγκρουση, που υφίσταται μεταξύ των κοινωνικών δυνάμεων παραγωγής και των σχέσεων παραγωγής. Ουδείς κοινωνικός σχηματισμός καταστρέφεται ποτέ, πριν όλες οι παραγωγικές δυνάμεις, για τις οποίες είναι επαρκής, έχουν αναπτυχθεί, και νέες ανώτερες σχέσεις παραγωγής ουδέποτε αντικαθιστούν παλαιότερες, πριν οι υλικοί όροι της ύπαρξής τους έχουν ωριμάσει μέσα στο πλαίσιο της παλιάς κοινωνίας. Η ανθρωπότητα, συνεπώς, θέτει αναπόφευκτα στον εαυτό της σκοπούς, που είναι σε θέση να φέρει σε πέρας, καθότι μια λεπτομερέστερη εξέταση πάντοτε θα καταδεικνύει ότι το ίδιο το πρόβλημα αναδεικνύεται, μόνον όταν οι υλικοί όροι για την επίλυσή του είναι ήδη παρόντες ή, τουλάχιστον, στη διαδικασία διαμόρφωσης. Σε γενικές γραμμές, ο ασιατικός, ο αρχαίος, ο φεουδαρχικός και ο σύγχρονος αστικός τρόπος παραγωγής μπορούν να αποτυπωθούν ως εποχές, που οριοθετούν την πρόοδο της οικονομικής ανάπτυξης της κοινωνίας. Οι αστικές σχέσεις παραγωγής αποτελούν την τελευταία ανταγωνιστική μορφή της κοινωνικής διαδικασίας παραγωγής -ανταγωνιστική όχι με την έννοια του ατομικού ανταγωνισμού, αλλά του ανταγωνισμού, που απορρέει από τις κοινωνικούς όρους ύπαρξης του ατόμου- αλλά οι παραγωγικές δυνάμεις, αναπτυσσόμενες μέσα στην αστική κοινωνία

δημιουργούν επίσης τους υλικούς όρους επίλυσης αυτού του ανταγωνισμού. Η προϊστορία της ανθρώπινης κοινωνίας, κατά συνέπεια, κλείνει με αυτόν τον κοινωνικό σχηματισμό.»²²

1867 Έκδοση 1^{ου} τόμου του *Κεφαλαίου*
(Νόμος της αξίας, υπεραξία, πτωτική τάση ποσοστού κέρδους)²³

²² Καρλ Μαρξ, Πρόλογος στη *Συμβολή στην Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας*, ο.π., pp.262-264

²³ «Ο νόμος της αξίας στην θεωρία του Μαρξ είναι μία επιστημονική πρόταση η οποία στην απλούστερη εκδοχή της ορίζει την βασική, την κατ' εξοχήν κοινωνική δραστηριότητα, την εργασία, ως δημιουργό της αξίας στην ρευστή της μορφή, και σαν αυτή καθ' εαυτή την ουσία της αξίας στην αντικειμενοποιημένη στο σώμα των εμπορευμάτων μορφή της σαν απλή, αφηρημένη εργασία. Το μέγεθος της αξίας μετριέται με τον συνολικό (άμεσο που εκφράζεται από την ζωντανή εργασία και έμμεσο που εκφράζεται από την νεκρή, αντικειμενοποιημένη εργασία στα φθαρέντα μέσα παραγωγής, τις εισροές της παραγωγικής διαδικασίας) κοινωνικά αναγκαίο χρόνο εργασίας που απαιτείται για την παραγωγή του εμπορεύματος. Ο νόμος της αξίας στη γενική του μορφή εκφράζει και περιγράφει τον ακριβή τρόπο με τον οποίο οι συνθήκες παραγωγής των εμπορευμάτων (δηλ. ο κοινωνικά αναγκαίος χρόνος εργασίας όπως έχει ορισθεί παραπάνω) καθορίζουν τις συνθήκες ανταλλαγής των εμπορευμάτων (τις τιμές) και άρα την κοινωνική αναπαραγωγή μέσω των αξιών χρήσης αυτών των εμπορευμάτων, σε μία οικονομία που χαρακτηρίζεται από γενικευμένη εμπορευματική παραγωγή και μόνο σε αυτήν.»(Θ.Μανιάτης, «Σημειώσεις μαρξιστικής πολιτικής οικονομίας», σ.28)

«Το κεφάλαιο [ως κοινωνική σχέση²⁴ -σημείωση δική μας] γεννιέται μόνον εκεί όπου ο κάτοχος μέσων παραγωγής και μέσων συντήρησης βρίσκει στην αγορά τον ελεύθερο εργάτη ως πωλητή της εργασιακής του δύναμης και αυτός ο ένας ιστορικός όρος περικλείνει μέσα του μία ολόκληρη παγκόσμια ιστορία. Γι' αυτό το κεφάλαιο από την αρχή είναι ο προάγγελος μιας νέας εποχής της κοινωνικής διαδικασίας παραγωγής. [...]Όπως η αξία κάθε άλλου εμπορεύματος, και η αξία της εργατικής δύναμης [το μόνο εμπόρευμα που παράγει αξία μεγαλύτερη, από αυτή των εμπορευμάτων που το δημιουργούν, δηλαδή υπεραξία -σημείωση δική μας] καθορίζεται από το χρόνο εργασίας που είναι αναγκαίος για την παραγωγή, επομένως για την αναπαραγωγή αυτού του ειδικού είδους.»²⁵

Φετιχισμός του εμπορεύματος

«Το μυστηριώδες της εμπορευματικής μορφής συνίσταται λοιπόν απλούστατα στο ότι αντανακλά στους ανθρώπους τα κοινωνικά χαρακτηριστικά της εργασίας τους σαν αντικειμενικά χαρακτηριστικά των ίδιων των προϊόντων της εργασίας, σαν κοινωνικές φυσικές ιδιότητες αυτών των πραγμάτων, και γι' αυτό η κοινωνική σχέση των παραγωγών με τη συνολική εργασία φαίνεται σ' αυτούς σα μια κοινωνική σχέση αντικειμένων που υπάρχει έξω από αυτούς.»²⁶

Κομμουνισμός

«[Το βασίλειο της ελευθερίας] αρχίζει [πάντως] στην πραγματικότητα [ακριβώς] εκεί που παύει η εργασία να υπαγορεύεται από ανάγκη και εξωτερική σκοπιμότητα. Πέρα από [το βασίλειο της ανάγκης], αρχίζει η ανάπτυξη των δυνάμεων του ανθρώπου ως αυτός καθαυτός σκοπός, το βασίλειο της ελευθερίας, που μπορεί όμως να ακμάσει μόνο πάνω στη βάση εκείνου του βασιλείου της ανάγκης.»²⁷

²⁴ «Το κεφάλαιο, όμως, δεν είναι ένα πράγμα, αλλά μια κοινωνική σχέση παραγωγής, που ανήκει σε ένα καθορισμένο κοινωνικό σχηματισμό, μια σχέση που παριστάνεται με ένα πράγμα και που στο πράγμα αυτό δίνει έναν ειδικό κοινωνικό χαρακτήρα.» Karl Marx, *Το Κεφάλαιο*, Εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1978, τομ.3, σσ.1000-1001

²⁵ Karl Marx, *Το Κεφάλαιο*, ο.π., τομ.1, σελ. 183

²⁶ Ο.π., τομ.1, σ.85

²⁷ Ο.π., τομ.3,σσ.1007-1008

1864 Ίδρυση της **Διεθνούς Ένωσης Εργατών (Α! Διεθνής)**

Το αίτημα της αυτοχειραφέτησης της εργατικής τάξης²⁸

«Η χειραφέτηση της εργατικής τάξης πρέπει να κατακτηθεί από την ίδια την εργατική τάξη.»

(Προσωρινοί κανόνες της Α! Διεθνούς των Εργατών)

«Η κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας από την εργατική τάξη αναδείχθηκε, συνεπώς, στο μεγάλο καθήκον των εργατικών τάξεων.

(Ιδρυτική Διακήρυξη της Α! Διεθνούς των Εργατών)

«Ένα στοιχείο επιτυχίας το κατέχουν [οι εργατικές τάξεις]- το πλήθος τους. Αλλά οι αριθμοί έχουν βάρος μόνον εάν συνδυάζονται και καθοδηγούνται από τη γνώση.»

(Ιδρυτική Διακήρυξη της Α! Διεθνούς των Εργατών)

«Η συγκρότηση της εργατικής τάξης σε πολιτικό κόμμα είναι όρος 'εκ των ων ουκ άνευ' προκειμένου να διασφαλιστεί ο θρίαμβος της κοινωνικής επανάστασης και του τελικού σκοπού της, της κατάρτησης των τάξεων.»

(Απόφαση του Συνεδρίου της Χάγης)

1865 (Σεπτέμβριος)		Συνδιάσκεψη της Α! Διεθνούς στο Λονδίνο Σύγκρουση του Marx με τους οπαδούς του Proudhon
1866	1 ^ο Συνέδριο της Α! Διεθνούς στη Γενεύη	Ο Μπακούνιν στην Ιταλία Νέα σύγκρουση του Marx με τους οπαδούς του Proudhon
1867	2 ^ο Συνέδριο της Α! Διεθνούς στη Λοζάννη	Οι προντονικοί ελέγχουν την πλειοψηφία. Ο Marx δημοσιεύει τον 1 ^ο τόμο του <i>Κεφαλαίου</i> .
1868	3 ^ο Συνέδριο της Α! Διεθνούς στις Βρυξέλλες	Οριστική επικράτηση του Marx σε βάρος των προντονικών Ο Μπακούνιν ιδρύει τη «Συμμαχία της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας» και ζητεί προσχώρηση στην Α! Διεθνή.
1869	4 ^ο Συνέδριο της Α! Διεθνούς στη Βασιλεία	Έναρξη σύγκρουσης Marx-Μπακούνιν

²⁸ Η αυτοχειραφέτηση του προλεταριάτου εγείρει δύο θεμελιώδη ζητήματα:

1. το ζήτημα του *πολιτικού ρόλου των διανοουμένων*
2. το ζήτημα της *επαναστατικής πολιτικής οργάνωσης*

Parvus: «**Να ενεργείτε έτσι, ώστε οι εργάτες να μπορούν να τα καταφέρουν χωρίς εσάς.**»

	Σχηματισμός του Γερμανικού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος Εργατών	
1870-1871	Ο γάλλο-πρωσικός πόλεμος	
1871 (18 Μαρτίου)		Παρισινή Κομμούνα Ο Marx συγγράφει τον <i>Εμφύλιο Πόλεμο στη Γαλλία.</i>
(Σεπτέμβριος)		Συνδιάσκεψη της Α! Διεθνούς στο Λονδίνο Ο Marx συγγράφει την απόφαση για την πολιτική δράση της εργατικής τάξης.
1872 (Σεπτέμβριος)		5 ^ο Συνέδριο της Α! Διεθνούς στη Χάγη. Κορύφωση της ρήξης Marx-Μπακούνιν και διαγραφή του Μπακούνιν και των οπαδών του

«Οι ούτω λεγόμενοι λαϊκοί αντιπρόσωποι και κυβερνήτες του κράτους, εκλεγμένοι από όλο το έθνος στη βάση του καθολικού εκλογικού δικαιώματος [...] δεν είναι παρά ένα ψεύδος πίσω από το οποίο κρύβεται ο δεσποτισμός μιας άρχουσας μειοψηφίας, ένα ψεύδος τόσο περισσότερο επικίνδυνο καθότι εμφανίζεται το ίδιο ως έκφραση μιας δήθεν λαϊκής βούλησης.

Έτσι, από όποια οπτική γωνία και αν δούμε αυτό το ζήτημα, καταλήγουμε πάντα στο ίδιο αποκρουστικό αποτέλεσμα: **κυβέρνηση της μεγάλης πλειοψηφίας του λαού από μια προνομιάρχα μειοψηφία.** Αλλά αυτή η μειοψηφία, απαντούν οι μαρξιστές, θα αποτελείται από εργάτες. Ναι, ίσως από πρώην εργάτες, που, μόλις γίνουν κυβερνήτες ή αντιπρόσωποι του λαού, θα πάνε να είναι εργάτες και θα αρχίσουν να βλέπουν όλο τον κόσμο των εργατών από τα ύψη του κράτους. Δε θα αντιπροσωπεύουν πλέον το λαό, αλλά τους εαυτούς τους και τις προθέσεις τους να κυβερνήσουν το λαό. Καθένας που το αμφισβητεί αυτό δεν έχει ιδέα από την ανθρώπινη φύση.»²⁹

«Αν οι εργάτες αντικαταστήσουν τη δικτατορία της αστικής τάξης με τη δική τους **επαναστατική δικτατορία**, τότε [σύμφωνα με τους αναρχικούς] είναι ένοχοι εγκλήματος-αρχής. Καθότι προκειμένου να ικανοποιήσουν τις δικές τους άθλιες βέβηλες καθημερινές ανάγκες και να συνθλίψουν την αντίσταση της αστικής τάξης, αυτοί, **αντί να κατεβάσουν τα χέρια και να καταργήσουν το κράτος, προσδίδουν στο κράτος μια επαναστατική και μεταβατική μορφή.**»³⁰

«Όλοι οι σοσιαλιστές είναι σύμφωνοι ότι το πολιτικό κράτος, και με αυτό η πολιτική εξουσία, θα εξαφανιστεί ως αποτέλεσμα της επικείμενης κοινωνικής επανάστασης, δηλαδή οι πολιτικές λειτουργίες θα απολέσουν τον πολιτικό χαρακτήρα τους και θα μετασχηματιστούν σε απλές διοικητικές λειτουργίες εποπτείας των αληθινών συμφερόντων της κοινωνίας. Αλλά **οι**

²⁹ Karl Marx, "Notes on Bakunin's Statehood and Anarchism", όπως περιλαμβάνεται στο Marx-Engels, *Collected Works*, ο.π., vol.24, pp.485-526

³⁰ Karl Marx, "Αδιαφορία για την πολιτική", όπως περιλαμβάνεται στο Marx-Engels, *Collected Works*, ο.π., vol.23, p.393

αντι-εξουσιαστές απαιτούν το εξουσιαστικό πολιτικό κράτος να καταργηθεί 'δια μιας', πριν ακόμη οι κοινωνικές συνθήκες που το γέννησαν καταστραφούν. Απαιτούν η πρώτη πράξη της κοινωνικής επανάστασης να είναι η κατάργηση της εξουσίας. Έχουν δει ποτέ αυτοί οι κύριοι μιαν επανάσταση; **Μια επανάσταση είναι ασφαλώς το πλέον αυταρχικό πράγμα που υπάρχει.** Αποτελεί την πράξη, με την οποία ένα μέρος του πληθυσμού επιβάλλει τη βούλησή του στο άλλο με τα όπλα, τις ξιφολόγχες και τα κανόνια ... [και]πρέπει να διατηρήσει αυτή την κυριαρχία με τον τρόμο, που εμπνέουν τα όπλα της στους αντιδραστικούς.»³¹

1876 Διάλυση της Α! Διεθνούς στη Φιλαδέλφεια

1871 Παρισινή Κομμούνα

Ο Εμφύλιος Πόλεμος στη Γαλλία

«Η Κομμούνα δεν επρόκειτο να είναι ένα κοινοβουλευτικό αλλά ένα εργαζόμενο σώμα, εκτελεστικό και νομοθετικό ταυτόχρονα. [...] Οι βουλευτές θα μπορούσαν κάθε στιγμή να ανακληθούν και θα έπρεπε να δεσμεύονται από τις καθορισμένες εντολές των εκλογέων τους. [...] Στην πραγματικότητα, η κρατική εξουσία δεν ήταν παρά ένα παρασιτικό καρκίνωμα στο σώμα του έθνους. Ενώ το ζήτημα ήταν να περικόψουν απλώς τα καταπιεστικά όργανα της παλιάς κυβερνητικής εξουσίας, να αποσπάσουν τις δικαιολογημένες λειτουργίες της από μια εξουσία που είχε την αξίωση να στέκεται πάνω από την κοινωνία και να τις ξαναδώσουν στους υπεύθυνους υπηρέτες της κοινωνίας. Αντί να αποφασίζεται μια φορά κάθε τρία ή έξι χρόνια, ποιο μέλος της άρχουσας τάξης θα εκπροσωπεί και θα τσαλαπατά το λαό στη Βουλή, το γενικό εκλογικό δικαίωμα θα εξυπηρετούσε τον οργανωμένο σε κομμούνες λαό, όπως το ατομικό δικαίωμα εκλογής χρησιμεύει σε κάθε εργοδότη για να αναζητεί εργάτες, επιστάτες και λογιστές για την επιχείρησή του.»³²

1875 *Κριτική του Προγράμματος της Gotha*

«Εδώ έχουμε να κάνουμε με μια κομμουνιστική κοινωνία, όχι όπως έχει εξελιχθεί πάνω στη δική της βάση, αλλά αντίθετα όπως ακριβώς προβάλλει από την καπιταλιστική κοινωνία, με μια κομμουνιστική κοινωνία, επομένως, που από κάθε άποψη, οικονομικά, ηθικά, πνευματικά, είναι γεμάτη με τα σημάδια της παλιάς κοινωνίας, που από τους κόλπους της βγήκε. [...]

Σε μια ανώτερη φάση της κομμουνιστικής κοινωνίας, όταν θα έχει εξαφανιστεί η υποδουλωτική υποταγή των ατόμων στον καταμερισμό εργασίας και μαζί της η αντίθεση ανάμεσα στην πνευματική και στη σωματική δουλειά, όταν η εργασία θα έχει γίνει

³¹ Friedrich Engels, "Περί εξουσίας", όπως περιλαμβάνεται στο Marx-Engels, *Collected Works*, ο.π., vol.23, p.425

³² Καρλ Μαρξ, *Ο Εμφύλιος πόλεμος στη Γαλλία*, όπως περιλαμβάνεται στο Marx-Engels, *Collected Works*, ο.π., vol.22, pp.331-333

όχι μόνο μέσο για να ζεις, αλλά και η πρώτη ανάγκη της ζωής, όταν με την ολόπλευρη ανάπτυξη των ατόμων θα έχουν αναπτυχθεί και οι παραγωγικές δυνάμεις και θα αναβλύζουν πιο άφθονα όλες οι πηγές του κοινωνικού πλούτου, τότε μόνο θα μπορεί να ξεπεραστεί ολότελα ο στενός ορίζοντας του αστικού δικαίου και η κοινωνία θα γράψει στη σημαία της: **Από τον καθένα ανάλογα με τις ικανότητές του, στον καθένα ανάλογα με τις ανάγκες του!** [...]

Ανάμεσα στην καπιταλιστική και την κομμουνιστική κοινωνία βρίσκεται η περίοδος της επαναστατικής μετατροπής της μιας στην άλλη. Και σε αυτή την περίοδο αντιστοιχεί μια πολιτική μεταβατική περίοδος, όπου το κράτος δεν μπορεί να είναι τίποτε άλλο παρά η επαναστατική δικτατορία του προλεταριάτου.»³³

1878 **Εκδίδεται το Anti-Dühring του Engels**

1888 **Εκδίδεται το έργο του Engels *Ο Λουδοβίκος Φόουερμπαχ και το τέλος της κλασικής γερμανικής φιλοσοφίας***

1881 Πεθαίνει η γυναίκα του Marx Jenny.

1883 Πεθαίνει η κόρη του Marx Jenny.

18 Μαρτίου 1883

Ο Marx πεθαίνει στο Λονδίνο.

«Στις 14 Μαρτίου 1883, στις τρεις παρά τέταρτο το απομεσήμερο, ο μέγιστος ζων στοχαστής έπαψε να στοχάζεται. Αφέθηκε μόνος του για δυο λεπτά περίπου, και όταν επιστρέψαμε τον βρήκαμε στην πολυθρόνα του να έχει αποκοιμηθεί ήρεμα -αλλά για πάντα.

Μια απροσμέτρητη απώλεια προκλήθηκε τόσο για το μαχόμενο προλεταριάτο της Ευρώπης και της Αμερικής, όσο και από την ιστορική επιστήμη, με το θάνατο αυτού του ανθρώπου. Το χάσμα που δημιουργήθηκε από την αναχώρηση αυτού του ισχυρού πνεύματος θα γίνει σύντομα αισθητό.»³⁴

³³ Καρλ Μαρξ, *Κριτική του Προγράμματος της Γκότα*,. όπως περιλαμβάνεται στο Marx-Engels, *Collected Works*, ο.π., vol.24, pp.85, 87, 95. Βλ και το χαρακτηρισμό της παρισινής Κομμούνας από τον Engels ως δικτατορίας του προλεταριάτου Εισαγωγή του στον *Εμφύλιο Πόλεμο* στη Γαλλία στην έκδοση του 1891: «Τον τελευταίο καιρό, το σοσιαλδημοκράτη φιλισταίο τον πιάνει ξανά ένας ιερός τρόμος όταν ακούει τις λέξεις: Δικτατορία του προλεταριάτου. Ε, λοιπόν, κύριοι, θέλετε να μάθετε τι είναι αυτή η δικτατορία; Κοιτάχτε την Παρισινή Κομμούνα. Αυτή ήταν η δικτατορία του προλεταριάτου.

³⁴ Απόσπασμα από τον επικήδειο του Engels στον τάφο του Karl Marx στις 17 Μαρτίου 1883.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΑ:

I. Εισαγωγική Βιβλιογραφία

- Berlin Isaiah, *Καρλ Μαρξ: η ζωή και η εποχή του*, Εκδόσεις Scripta, Αθήνα 1998
- Nicolaievsky Boris και Maenchen-Helfen Otto, *Η ζωή του Καρλ Μαρξ: ο άνθρωπος, ο αγωνιστής*, Εκδόσεις Ράππα, Αθήνα 1979
- Carver Terrel (ed.), *The Cambridge Companion to Marx*, Cambridge University Press, Cambridge 1996
- Eagleton Terry, *Γιατί ο Μαρξ είχε δίκιο*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2012
- Καλλίνικος Άλεξ, *Οι επαναστατικές ιδέες του Μαρξ*, Εκδόσεις Εργατική Δημοκρατία, Αθήνα 1998
- Κινιού Υβόν, *Καρλ Μαρξ*, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα 2011
- Λεφέβρ Ανρί, *Η κοινωνιολογία του Μαρξ*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1985
- McLellan David, *Marx*, Fontana, London 1986
- Μπαλιμπάρ Ετιέν, *Η φιλοσοφία του Μαρξ*, Εκδόσεις Νήσος, Αθήνα 1996
- Μπενσαϊντ Ντανιέλ, *Μαρξ [Τρόπος Χρήσης]*, Εκδόσεις ΚΨΜ, Αθήνα 2010
- Μπιτσάκης Ευτύχης, *Καρλ Μαρξ, Ο θεωρητικός του προλεταριάτου*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1983
- Singer Peter, *Μαρξ*, Εκδόσεις Πολύτροπον, Αθήνα 2006

II. Περιοδικά

- Actuel Marx*
[\(http://actuelmarx.u-paris10.fr/\)](http://actuelmarx.u-paris10.fr/)
- Rethinking Marxism*
[\(http://rethinkingmarxism.org/\)](http://rethinkingmarxism.org/)
- Historical Materialism*
[\(http://www.historicalmaterialism.org/\)](http://www.historicalmaterialism.org/)
- Θέσεις*
<http://www.theseis.com>
- Μαρξιστική Σκέψη*
<http://www.marxistikiskepsi.gr>
- Ουτοπία*
<http://www.u-topia.gr>

III. Ιστότοποι

- The Marx and Engels Internet Archive ως μέρος του Marxists Internet Archive Library
<http://www.marxists.org/archive/marx/index.htm>
- Marx-Engels-Forschung und Edition
<http://www.marxforschung.de/home.htm>

IV. Έκδοση Απάντων (MEGA)³⁵

ΙΣΤΟΡΙΚΟ

- 1883** Θάνατος του Marx - τα χειρόγραφα στον Engels
- 1895** Θάνατος του Engels - τα χειρόγραφα του Marx στις κόρες του Eleanor Aveling και Laura Lafargue, τα χειρόγραφα του στους August Bebel & Eduard Bernstein ως εκπροσώπων του SPD
- 1898** Θάνατος της Aveling - τα χειρόγραφα του Marx υπό την ευθύνη της Laura Lafargue
- 1911** Θάνατος της Lafargue - τα χειρόγραφα του Marx, όπως και του Engels, στα κομματικά αρχεία του SPD στο Βερολίνο
- 1920** MEGA¹ Υπό τη διεύθυνση του Ριαζάνοφ: άδεια από το SPD για φωτοτύπηση των αρχείων Marx-Engels

*Ryazanov, David B. (1870-1938)

Historian, philosopher and editor, **Bolshevik since 1917**. He helped found the Marx and Engels Institute and later withdrew from political activity. Ryazanov was executed after **being accused at the 1931 trial of a "Menshevik Center"** accused of plotting to restore capitalism in the Soviet Union.

From 1918-1920 Ryazanov headed the new State Archive Administration and helped to establish both the Socialist Academy and the **Marx-Engels Institute**, where he served as **Director from 1921 to 1931**. During the 1920s he acquired numerous library collections from abroad, and **by 1930 the Marx-Engels Institute possessed more than 450,000 publications in addition to 175,000 copies of documents, including the material by Marx and Engels from the German Social-Democratic archives**. During his time at the Institute, Ryazanov published the collected works of Marx and Engels, as well as those of Plekhanov and Hegel, together with numerous pre-Marxist classics of political economy. By 1930 the Institute had published 150 major works, almost all of them edited by Ryazanov.

This scholarly work ended when Ryazanov was **arrested in February 1931** after being implicated in the trial of the so-called 'Menshevik Centre'. In a report to the Society of Militant Dialectical Materialists, called to denounce both 'mechanistic revisionism' and 'menshevizing idealism', M.B. Mitin, recalled Ryazanov saying in 1924: 'I am neither a Bolshevik nor a Menshevik, I am a Marxist.' According to Mitin, it was impossible 'to be a Marxist without being a Leninist, to be a Marxist without being a Bolshevik'.

Ryazanov was accused of 'wrecking activities on the historical front', **expelled from the party and exiled to Saratov**, where he worked **for six years** in a university library. In **1937 he was arrested again** and charged with involvement in a 'right-opportunist Trotskyist organisation'. **On 21 January, 1938, the Military Collegium of the USSR Supreme Court condemned him to death** by firing squad. The sentence was carried out the same day. Neither in 1931 nor in 1938 did Ryazanov acknowledge any guilt. He was **posthumously rehabilitated in legal terms in 1958 and in political terms by the Communist Party in 1989**.

1928 Πολιτική ρήξη SPD και Comintern: ακύρωση συμφωνίας

1933 Άνοδος του Hitler στην εξουσία: τα αρχεία Marx-Engels στο εξωτερικό
Τα 2/3 των αρχείων περιέρχονται στην κατοχή του International Institute for

^{35*}<http://www.bbaw.de/bbaw/Forschung/Forschungsprojekte/mega/de/blanko.2005-08-3.1.8358591283>

Social History (IISH)³⁶ με έδρα το Amsterdam, ενώ το υπόλοιπο 1/3 βρίσκεται στη Μόσχα, όπου φυλάσσεται σήμερα στα Κρατικά Αρχεία για την Κοινωνική-Πολιτική Ιστορία.

- 1960** MEGA² Με πρωτοβουλία των Ινστιτούτων Μαρξισμού-Λενινισμού της Μόσχας και του Βερολίνου (τέλη δεκαετίας)
- 1975** Αρχίζει η έκδοση τόμων MEGA² με συνεργασία και άλλων ινστιτούτων, μεταξύ των οποίων και το KARL MARX HAUS με έδρα το Trier.
- 1990** Μετά την κατάρρευση ιδρύεται το Internationale-Marx-Engels-Stiftung (IMES) με έδρα το Amsterdam. (πρόκειται ουσιαστικά για δίκτυο αριθμού ερευνητικών ινστιτούτων και ομάδων)
- 1993** Η έκδοση MEGA² διασφαλίζει χρηματοδότηση από το γερμανικό κράτος και υπάγεται στην ευθύνη της Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften (BBAW), η οποία, από την πλευρά της, εντάσσεται στο δίκτυο του IMES.
- 1995** Εξασφαλίζεται χρηματοδότηση και από την Ευρωπαϊκή Ένωση.
- 1998** Η έκδοση των MEGA² περνάει από το Dietz Verlag στο Akademie Verlag με βασικές αρχές: απο-πολιτικοποίηση/ διεθνοποίηση/ ακαδημαϊκά κριτήρια

ΥΛΙΚΟ

Σύνολο τόμων: 114 (Ως σήμερα έχουν εκδοθεί οι 59 και 28 είναι υπό έκδοση.)

Κατανομή υλικού:

- I/ Έργα, Χειρόγραφα, Άρθρα** (20/32 έχουν εκδοθεί, 7/32 υπό έκδοση, 5/32 προσεχώς)
- II/ Το Κεφάλαιο και το προπαρασκευαστικό υλικό του** (13/15 έχουν εκδοθεί και 2/15 υπό έκδοση)
- III/ Αλληλογραφία** (4.000 επιστολές από τους Marx και Engels, 10.000 επιστολές προς αυτούς) (12/35 έχουν εκδοθεί, 7/35 υπό έκδοση, 16/35 προσεχώς)
- IV/ Αποσπάσματα (αποδελιτώσεις), Σημειώσεις, Marginalia** (10/32 έχουν εκδοθεί, 16/32 υπό έκδοση, 6/32 προσεχώς)

ΠΕΡΙΟΔΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Arbeitsblätter zur Marx-Engels-Forschung (Martin-Luther Universität di Halle-Wittenberg) 1976-1988 (23 τεύχη)

Beiträge zur Marx-Engels -Forschung (IML-Berlin) 1977-1990 (29 τεύχη)/ 1991-2009 Neue Folge

Marx-Engels -Forschungs Berichte (Karl Marx Universität-Lipsia) 1981-1990 (6 τεύχη)

MEGA-Studien (IMES) 1994-2001

Marx-Engels Jahrbuch (IML-Berlin IML-Moscow) (13 τεύχη) 1978-1991

Marx-Engels Jahrbuch (BBAW) 2003-2010

³⁶ <http://socialhistory.org/en>

ΘΕΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΟ & ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΑ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΔΙΚΑΙΟ & ΚΡΑΤΟΣ) :

1842-1843

*Αρθρογραφία στην Εφημερίδα του Ρήνου
Κριτική της χεγκελιανής φιλοσοφίας του δικαίου
Το εβραϊκό ζήτημα*

1850-1871:

*Οι ταξικοί αγώνες στη Γαλλία
Η 18^η Βrutaire του Λουδοβίκου Βοναπάρτη
Ο εμφύλιος πόλεμος στη Γαλλία*

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΨΕΥΔΟΥΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ:

(Κριτική της Θρησκείας, της αλλοτρίωσης & της ιδεολογίας)

1843/44-1846

*Το εβραϊκό ζήτημα
Οικονομικά & φιλοσοφικά χειρόγραφα του 1844
Η Αγία Οικογένεια
Η Γερμανική Ιδεολογία*

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ:

1849-1867

*Grundrisse (Χειρόγραφα του 1857)
Το Κεφάλαιο*

*Προγραμματικά κείμενα

1843-1844: Κριτική της χεγκελιανής φιλοσοφίας του δικαίου. Εισαγωγή

1845: Θέσεις για τον Feuerbach

1848: Το Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος

1859: Πρόλογος (στη Συμβολή) στην Κριτική της πολιτικής οικονομίας

1875: Κριτική του προγράμματος της Gotha